

**KENTLİLEŞME SÜRECİNDE 1951 ve 1968-1978 YILLARINDA
BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE GELEN GÖÇMENLERİN AİLE
YAPILARINDA MEYDANA GELEN DEĞİŞMELER**

Nimet ÖNÜR^{XX}

GİRİŞ

Tarihin temeli insanın diğer insanlarla olan ilişkileridir. Toplumsal yapıların içinde yer aldığı tarihsel koşullar, insan ilişkilerini biçimlendirmekte ve zaman içindeki ardarlığında yönlendirmektedir. Ancak bu süreç içinde insan, her zaman kendisini, yine kendisi tarafından yaratılmış bir kültür ortamında bulmuştur. Böylece söz konusu kültür ortamının değer ve norm dizgesine sahip olmuştur.

Türk toplumuyla geçmişe dayalı tarihsel birliktelik ve ortak kültürel öğelere sahip olan Bulgaristan Türk Topluluğu Bulgaristan'da kaldığı süre içinde dominant kültürle olan etkileşim sonucu değişme (Akültürasyon) ve hakim grubun sosyalizasyon süreci ile farklı kültürel normlar ve değerlere sahip olmuştur. Türkiye'ye antlaşmalar yoluyla farklı kültürel norm ve değerlerle gelen göçmenler, yerleşim yeri olan kent ortamında bir kültürel değişme sürecine girerek, yerli ailelerle etkileşim içinde varlıklarını sürdürmektedirler. Bu süreç içinde öncel topluluktan getirilen farklı değerler normlar, bir süre daha etkisini sürdürebilmektedir. Gerek Türkiye'de gerekse Bulgaristan'da kültürlenme açısından zaman önemli bir faktördür. Bu durumda son gelen grupta dominant kültür özellikleri daha belirgin olurken, Türkiye'ye ilk gelen grupta bu özelliklere daha az rastlanılabilmektedir. Dolayısıyla yerli gruba daha çok benzerlik göstermektedir.

Dış göçler yoluyla yerleşim yerine gelen göçmenler, tıpkı iç göçler yoluyla kente yeni yerleşenler gibi "kentlileşme sürecine katılmaktadır. Dolayısıyla söz konusu aileler, öncel toplulukla kent arasında "ara tip" olarak bir süre daha varlığını sürdürmektedirler.

x) 1985-1986 Öğretim yılında "Bulgaristandan Gelen Türk Göçmenlerin Aile Yapılarında Meydana Gelen Değişmeler" adıyla hazırlanan yüksek lisans tezinden alınmıştır.

xx) Ege Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Araştırma Görevlisi

1- GÖÇÜN AİLE YAPISINA OLAN ETKİSİ

Ailenin ve aileyi oluşturan bireylerin çeşitli özelliklerinin aile yapısı ilişki ve etkileşmelerini farklılaştıracağı düşünülebilir. Toplumsal sistemler arasında uyum sürecini başlatan göç(1) ailenin nesnel biçimlenişi üzerinde etkili olabilmektedir. Türk etnik grubu içinden göçe katılarak Türkiye'ye yerleşenlerin köy kasaba ve kent kökenli olmalarına göre de nitelik olarak farklılaşacakları, kuşkusuzdur. Göçmenler bir yandan etnik grubun kültürel özelliklerini yansıtırlarken, diğer yandan da buldukları toplumu (kır-kent) üretim biçimi ve ilişkileri sürecindeki konumlarına göre farklılaşmaktadırlar. Kır ve kent ailesi biçimlenişi ile olduğu kadar yapısal özellikleri ve işlevleriyle de birbirinden farklılıklar göstermektedir.

1951 grubunu oluşturan göçmenlerin %90.48'i köylerden göçe katılmış olup, köyde kalma yılı ortalaması 21.42'dir. Bu oran 1968-1978 grubu için 32.22 yıldır. 1951 grubundan kasaba ve kentte kalan aileye örneklemimizde rastlanmamıştır. Oysa bu oran 1968-1978 grubu için kasabada 3.8, ilde 1.33 kalma yılı söz konusudur. Bulgaristan içinde Türk etnik grubu kırlardan kasaba ve şehirlere doğru gelişen aşamalı bir göç, yerdeğiştirme süreci yaşamıştır.

1951 grubu göçmenlerdeki göç öncesi geleneksel ailelere göçün çözücü yönde etkisi olmuştur. Çünkü evli olarak Türkiye'ye gelen ailelerin büyük çoğunluğu (%71.42) geniş aile durumundayken, çekirdek aileye dönüşmüştür. Geniş aile durumunda olan aileler ayrı ev ve arazi almak için ayrı aile beyanında bulunmuşlardır. Bu durum da ailenin çözülmesinde diğer bir nedendir. Ancak her türlü avantajı reddederek, aile üyelerinin yabancı bir ortamda korunması gereksiniminden dolayı birlikte oturma da tercih edilmiştir (%30). Bu ailelerin parçalanmaları daha sonra Türkiye'de gerçekleşmiştir.

1968-1978 göçmen grubunda geleneksel ailelerde göçün çözücü yönde etkisi daha az yaşanmıştır. Bu ailelerin çoğu (%78.57) Bulgaristan içinde iken çekirdek aileye dönüşmüşlerdir. Bir kısım aileler de (%19.64) göç, çözücü bir etkiye sahiptir. Her iki grup içinde evliliklerin geniş aile üzerinde kurulma eğilimi yüksektir.

Temelde ekonomik faktörün belirleyici olması dikkate alındığında alt sınıflarda, zor yaşama koşullarının olduğu ülkelerde geniş ailelere daha fazla bağlılık gösterilmektedir(2). Derinlemesine yapılan görüşmelerde göçmenler Bulgaristan'da sürekli olarak bir

ayırd gözetimi ile yüzyüze gelmişlerdir. Bu nedenle daha çok toplumun alt tabakalarında yer almışlardır. Ayrıca "tarıma dayalı toplumlarda da bu aileye sıkça rastlanmaktadır"(3).

Yerli ailelerde (Türkiye'de kırdan kente göç edenler) ise göçün çözücü etkisi çok az aile için geçerlidir (%15). Bu durum diğer etkenlerle birleşerek (toprak yetmezliği, aile reisinin ölümüvb.) onları göçe zorlamıştır. Çekirdek ailelerin %20 sinde görülen bir durum olarak evlilik, geniş aile üzerinde kurulmamış, doğrudan evlenme ile birlikte bu mahalleye yerleşilmiştir.

2- EVLENME

Ailenin kuruluşuna yol açan evlenme kararının iki ayrı çevreyi (Bulgaristan ve Türkiye) yansıttığı söylenebilir. Evlenecek kişiler arasındaki uygunluk ya da uygun olmayış, kişisel eğilimlerden çok, topluluğun ve ailenin beklentilerine göre saptanmaktadır. 1951 grubundan örneklemimize giren ailelerin çoğu (14 aile), Bulgaristan'da, bir kısmı da (7) Türkiye'de evlenmişlerdir.

1951 grubunun hemen hepsi görücü usulü ile evlenirken, bu durum 1968-1978 grubunun büyük bir kısmında da (%59.32) görülmektedir. Kaçırma % 6.78 iken, kendisi tanışıp aile fertlerine söyleyerek evlenenler %28.81 ikinci sırada yer almaktadır. Türkiye'deki yerli grupla büyük oranda benzerlik gösteren bu duruma, Bulgaristan ve Türkiye'de kentte kalış süresinin uzaması ve buna bağlı olarak aile ailelerin geçirdiği kentleşme süreci etkili olabilmektedir. Görücü usulü evlilik ailelerin geleneksel kültürden gelmelerinin bir sonucudur. Bu açıdan Türkiye'deki aileler ile, Bulgaristan'da yaşayan ve Türkiye'ye göçme eğilimi gösteren aileler arasında bir benzerlik kurulabilir. 1968-1978 göçmen grubunda, Bulgaristan'da (%6.8) ve yerli grupta (%20) görülen kaçırma, bireyin kararıyla ailenin kararının açıkça uzlaşmazlığının anlatımıdır. Ancak bu durum eşlerin karşılıklı istemesinin sonucu olması halinde, aile büyüklerinin hoşgörü sınırında genişlik ya da suçluluk biçimindeki değerlendirmelerinde esneklik sözkonusu olmaktadır. Çünkü bu durum uzun yıllar Bulgaristan içinde azınlık durumunda olmanın gerektirdiği sıkı toplumsal denetimin yanısıra kuşaklararası bütünleşme için gereklidir. Ayrıca, dominant kültürle olan etkileşimler sonuçta kaçırmayı azaltıcı yönde etkili olabilmektedir. Böylece bireylerin evlendikten sonra mutlaka kendi ailesiyle birlikte oturma zorunluğu bu yöndeki diğer etkendir.

1951 grubundaki ailelerin yarıya yakın kısmı (%47.64) Bulgaristanda yalnız imam nikahıyla evlenirken, imam nikahı ve resmî nikahı birlikte Bulgaristanda ailelerin 19.05'i Türkiye'de %33.33'ü yapmışlardır. Başlangıçtan beri, devletin koyduğu resmî nikah zorunluluğunun, informal kuralların ağır basması dolayısıyla tam uygulamaya konulamadığı görülmektedir. Bu oranın 1968-1978 grubunda oldukça azalması (%13.56), sözkonusudur. Diğerleri, Türkiye'de ve Bulgaristan'da her iki nikahı birlikte yaptırmışlardır. Yerli grupta aynı benzerliği göstermektedir. Görüşmelerimiz sırasında göçmenler, özellikle dini nikahın kesinlikle yapılmasına taraftar olduklarını vurgulama gereği duymuşlardır. Buna benzer olarak, Z.F.Fındıkoğlu'da yaptığı çalışmasında; 7-35 yaş arasındaki göçmenlerin dini adetleri bilmek ve vecibeleri yerine getirmek bakımından aynı yaşlardaki yerlilerden üstün olduğunu (4) ileri sürmüştür.

Göçmenler gerek Bulgaristan'da gerekse Türkiye'de tek eşli (monogomi) evlilik kurallarına sıkı sıkıya bağlıdırlar. Çok eskiden (en az 4 kuşak önce) polijini (çok eşli) evliliğin olduğunu belirtmişlerdir. Aynı durum akraba evliliği içinde geçerlidir. Ancak akraba evliliğinin çok önceden de görülmediğini belirtmişlerdir. Topluluk değerleri ve normlarınca akraba çocukları "kardeş" olarak değerlendirilmektedir.

Akraba tabusu ve egzogami kuralları sosyal birleşme ve bütünleşmenin daha geniş bir biçimde yerleşmesini sağlamaktadır. Akrabalığın genişlemesi, bir topluluğun yaratılmasına ve sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır(5).

Evlilikteki uygulamanın bu yönüyle göçmenler yerli gruptan ayrılmaktadırlar. Göçmenler, dominant kültürle olan etkileşimlerinin sonucu olarak yerli gruptan böylesi bir farklılık gösterebilmektedir. Görüşmelerden elde edilen bilgilere göre; Bulgaristan'da yerli halkı (Bulgar aileler) akraba evliliği uygulaması içinde değildir. Hatta son zamanlarda devletin getirdiği formal kurullarla da akraba evliliği yasaklanmıştır(6).

Başlangıçtan bu yana evlenme biçimindeki değişmeler, ailelerin gerek Bulgaristan'da gerekse Türkiye'de evlenme kararında, evlenecek kişinin az da olsa varlığını tanımaya doğru bir gelişme göstermişlerdir. Ancak yine de bireyin kararının bağımsızlaştığı biçimiyle yorumlanamaz. Etkinliğini sürdüren bir çevre olarak geleneksel çevre, önceki topluluk ilişkilerinin kente uzanan

denetimiyle doğrudan rol oynadığı için, "göçmen ailelerde ailenin kuruluşu bir geçiş aşamasındadır", denilebilir. Boşanma konusuyla ilgili tutumlar da aynı şekilde üç grup (1951-1968-1978 ve yerli) benzerlik içinde olup, genel olarak olağan karşılanmamaktadır. Dolayısıyla evlilik toplulukla bir bütünleşme aracı olmaktadır. Konuyla ilgili olarak görüşülen ailelerin hiçbirinde evlenmiş boşanmış kadına rastlanmamıştır. Bu durum kent ortamında geleneksel eğilimin bir göstergesi olduğu kadar kentle kurulacak uyumda aileye öncelikle duyulan gereksinimin bir sonucu olabilmektedir. Derinlemesine yapılan görüşmelerde, bazı ailelerde aile içi uyumsuzluğun şikayet edilebilecek bir niteliğe dönüştüğü de görülmektedir. Bu ise, evliliğin bağlayıcılığının geçmişten getirilen değerler altında sürdürüldüğünü, ancak değerlerin yavaş yavaş koruyucu etkisinin azaldığının bir göstergesidir. Kanımızca bazı aileler bu konuyu aile sırrı kabul ettikleri için detaylı bilgi vermemiş olmaları, boşanmayı "olağanüstü görme" oranını yükseltmiş olabilmektedir.

3. OTORİTE VE KARAR VERME YETKİSİ DAĞILIMI

Bu yazıda otorite ve karar verme yetkisi dağılımı, altında; a-genel olarak aile bireylerinin çeşitli durumlardaki otorite ve yetkileri b-Bütçe kontrol c-Çocukların sosyalleşme süreciyle ilgili olarak ve onları ilgilendiren diğer konularda karar dağılımı konuları ele alınacaktır.

a- Ailedeki Bireylerin Çeşitli Konularda Otorite ve Yetki Dağılımı

Göçmenlerde geleneksel çevrelerde biçimlenen tutum ve davranışların çoğu, yerleşim yerleri olan kent çevresinde de varlığını sürdürmektedir. Yeni yerleşim yerinde de aile içi hiyerarşinin devamı durumu ailenin kuruluşuyla birlikte belirlenen yetki ve sorumluluk dağılımının değişen yeni yaşam koşullarına çok zaman sonra eşlik ederek değişme gösterdiğinin bir anlatımı olmaktadır. Bu durumda aile, çekirdek aile kompozisyonunda olsa bile, geleneksel ilişkilerini sürdürmektedir.

Bu konuyla ilgili olarak "bir ailedeki dirlik ve düzenin kaynağının ne olduğu" konusunda 1951 grubu çekirdek ailelerin büyük bir kısmı (%82.35'i), geniş ailelerin yarısı, aile reisinin egemenliği görüşünde birleşmektedir. Diğerleri eşler arası ve tüm aile üyeleri arasındaki eşit ilişkileri olması gerektiği yolunda açıklamalar getirmişlerdir.

Aile reisinin egemenliği konusunda yine, 1968-1978 grubundaki çekirdek ailelerin yarısı, geniş ailelerin %57.89'u bu görüşü paylaşırken, bundan sonra ikinci sırada eşler arası eşit ilişkiler olması gerektiği konusunda birleşmektedirler. Yerli gruptan çekirdek ailelerin çok büyük bir kısmı (%80), aile reisinin egemenliği gerektiği eğilimindedirler.

"Dirlik düzenin kaynağı olan aile reisinin yetkisi" bireylerin sahip oldukları geleneksel kültürel özelliklerinin bir anlatımıdır. Değer yargısı olarak bu durum, kırsal yerleşim yerlerindeki geleneksel geniş aileyi birada tutan mülkiyetin aile reisinin olması durumunun sonucudur. Ancak görelilik olarak son gelen göçmenlerde bu tutum düşmesi, aile reislerinin gerek Bulgaristan içinde ve gerekse Türkiye'de, ailenin geçimini sağlayacak üretim aracına gelir durumuna sahip olmamalarına bağlanabilir. Göçmenler arasında kentte yapılan işler genelde "işçilik" olurken, Bulgaristanda bireyler ya tarım ya da sanayi işçisidir. Üretim araçları devletindir. Dolayısıyla aile üyeleri arasında aile reisinin yeri, ailelerdeki söz konusu tutumunun düşük olması nedeniyle çok fazla ayrılaşmamıştır.

Ailelerdeki siyasi eğilimler, dış dünya ile olan ilişkilerinin daha fazla olması dolayısıyla aile reisi tarafından belirlenmektedir. "Seçimlerde hangi partiye oy verileceği" konusunda 1968-1978 grubunda görelilik olarak daha az (%70), olmak koşuluyla ailelerin büyük bir çoğunluğunda aile reisinin ağırlığı hissedilmektedir. Siyasal eğilimlerin böylesi belirlenmesi durumu geleneksel bir tutumun göstergesidir.

Cinsiyete göre siyasal eğilimlere bakıldığında "kadınların erkeklerden daha zayıf siyasal ilgilere, daha az siyasal bilgilere sahip olduğu, daha az seçim yapabildiği seçimlerde daha tutucu güvensiz olduğu, daha az siyasal eylemlerde bulunduğu birçok araştırmada saptanmış hususlardır(7). Bu durum gerçekte ailelerin buldukları toplumsal sistemle de yakın ilişki içindedir.

Az gelişmiş ülkelerde kadınlarda zayıf siyasal yönelimlerin görülmesi durumu doğal bir olgu olmayıp, onların çok geniş ölçüde daha düşük ekonomik ve toplumsal mevkide bulunmalarından ileri gelmektedir(8).

Aile reisinin yetki ve sorumluluğunu oluşturan alanlardan biri de ailenin diğer üyeleridir. "Aile bireylerinin davranışlarını ne ölçüde denetlendiği" hususunda, 1951 grubu ve yerli grupta aile reisinin yalnız

kararı ağırlıkta iken, 1968-1978 grubunda, aile reisinin ve eşinin birlikte kararı daha etkili olmaktadır. Ayrıca bu ailelerde ailenin diğer üyelerine karar yetkisinin dağılımının yüksek olduğu da dikkati çekmektedir. dolayısıyla bu grupta daha önceki sosyal çevreden alınan kültürel öğelerin bir kısmının varlığını hala sürdürdüğü görülmektedir.

Giyim kuşam üzerindeki yetki dağılımında da 1968-1978 grubu diğer iki gruptan farklılaşmaktadır. Böylece bu ailer, bir önceki sosyal çevrenin kültürel özellikleri yansıtmaktadır. Karar yetkisi aile üyelerine dağılmaktadır. Kentlileşmeden kaynaklanabilecek ancak dış görünüşü ilgilendiren giyim konusunda kadının kararının da etkili olabildiği görülmektedir. Çünkü (özellikle göçmen ailelerde olmak üzere), kadın da kent çevresinde çalışma yaşamına girebilmekte, kent kültürel ortamını tanıyabilmektedir. Bu durum dış çevreyle olan ilişkilere yansıtılabilmektedir.

Ailenin aile dışındaki kişilerle olan ilişki sınırının tayininde geleneksel tutumla aile reisinin ağırlığı hissedilmektedir. Ancak aile reisinin genelde çalışma ortamının gereği zaman zaman aile dışında kalması nedeniyle çoğu zamanın büyük kısmını evinde ya da eve yakın çevrede geçen kadına, söz konusu yakın çevreyi tanıma olanağı doğmaktadır. Bu durum kadına görüşülecek kişiler aileler konusunda belirleyici olabilme yetkisi kazandırabilmektedir. Yerli grupta ve 1951 grubunda bu konuda çoğunlukla aile reisinin karar yetkisi önemli olurken, 1968-1978 grubunda daha çok aile reisi ve eşi birlikte karar vermektedir.

b- Bütçe Kontrol

Bütçenin kullanım da ailenin yetki dağılımı alanına giren diğer bir konudur.

Aile bütçesinin kullanımı geleneksel bir anlayışla doğrudan aile reisinin denetimden geçmektedir.

Bu konuda 1951 grubu ailelerin hemen hemen hepsi, yerli gruptan ailelerin büyük bir çoğunluğu aile reisinin denetiminin olması gerektiği tutumu içindedirler. 1968-1978 göçmen grubunda bu oran %62.5'e kadar düşmektedir. 1951 grubundaki geniş aileler tam bir geleneksel tutumu yansıtmaktadırlar. Bu durum; bu ailelerdeki birinci kuşaktan bireylerin diğer ailelere göre daha yaşlı olmalarından ve eğitim düzeylerinin daha düşük olmasından gelmekte olup uzun yıllar

kentte kalsalar da böylesi bir geleneksel tutumun korunması söz konusu olabilmektedir.

c- Çocukların Sosyalleşme Süreciyle İlgili Olarak Onları İlgilendiren Diğer Konularda Karar Dağılımı

Ailenin dolayısıyla toplumun benimsediği davranış biçimleri, geleneksel toplumlarda sosyalizasyon süreciyle doğrudan aile tarafından verilirken, ekonomik yönden farklılaşmış toplumlarda bu süreç ailenin yanısıra diğer kurumlarla birlikte ~~götürülmektedir~~. Ancak aile bireyin yetişkinlik sürecine kadar etkili olmaktadır. Ailenin toplumsallaştırmada önemli bir işlevi vardır. Aile bu işlevini, genel olarak ailedeki ebeveynler aracılığı ile yerine getirmektedir.

Çocuğun eğitimi konusunda geleneksel bir tutum gereği, 1951 grubunda çocuğun eğitimi ile doğrudan ilgili olarak kadının kendi kararını uygulayamaması dikkati çekmektedir. Kadın karar verme sürecine eşyle birlikte katılabilmektedir. Yerli grupta aile reisinin bu konudaki karar yetkisini, ikinci dereceden aile reisinin eşinin karar yetkisi takip etmektedir. Bu durum yavaş yavaş kentsel değerler ve tutumlar edinmenin yanı sıra, çocuk bakımının bir anlamda kadının görevleri arasında sayan geleneksel tutuma dayandırılabilir. Fakat 1968-1978 grubunda görülen kadın ve erkeğin birlikte karar almaları (%47.50) durumu bir önceki çevrenin kültürel özelliklerinin etkisi olabilir.

Toplumsallaşma çocuğun gelecekteki rollerine hazırlanma sürecidir. Ailenin meslek seçimi konusunda belli bir işlevi doğmaktadır. Geleneksel kültürlerde babadan oğula, anneden kıza geçen cinsiyete dayalı işler, kentte ekonomik farklılaşma ile birlikte değişmektedir. Bu nedenle çocuğun yönlendirilmesi sorunu doğmaktadır. Meslek seçiminde aile reisi eşine düşen karar yetkisi açısından 1968-1978 grubu yerli gruba yaklaşırken 1951 grubu da aile reisine düşen ağırlık yetkisiyle bir benzeşme göstermektedir. 1968-1978 grubunda meslek seçen ilgili kişiye karar yetkisi tanımakla diğerlerinden ayrılmaktadır. Söz konusu durum bu grubun kültürel farklılığına dayandırılabilir.

Sosyalleşme süreciyle ilgili çeşitli konulardaki karar ve yetki dağılımı, kanımızca çocuğun yaşı ile de doğrudan ilgili olmaktadır. Çocuğun küçük yaşlarda iken ailenin söz konusu etkinliliği ile ilgili kararlar (eğitim, terbiye ...vb) aile reisi ya da eş arasında merkezi dağılım gösterirken, meslek seçme, çalışma, eş

seçme...vb. daha sonraki yaşları ilgilendiren konularda kararlar merkezden ilgili kimseye doğru dağılım göstermektedir. Bu konularda ilgili kimseye düşen kararlardan 1968-1978 göçmen grubu en çok farklılaşmayı gösteren gruptur.

Genel olarak aile bireylerine düşen otorite ve yetki dağılımı ağırlıklı puanlarına bakıldığında (çekirdek ailelerde); 1951 grubu (56.74) ve yerli grup (58.34) aile reislerine düşen ağırlıklı yetki ile birbirlerine benzerlik göstermektedirler. 1968-1978 grubunda ise aile reisi (37.68) ile aile reisi ve eşi birlikte (38.93) karar yetkisi içindedirler. Bu durum kentleşmeye en son katılan grup olmasına rağmen 1968-1978 grubun kültürel farklılığının bir anlatımıdır.

4- AİLE İÇİ GÖREV VE ROL DAĞILIMI

Göçmenler bir önceki toplulukta geleneksel ilişkilerden gelmektedirler. Dolayısıyla aile içi görev ve rol dağılımı geleneksel normlar ve değerlerce belirlenmektedir. 1968-1978 göçmen grubunda söz konusu geleneksel tutum Türkiye'de az da olsa görülmektedir. Göçmenlerin aile reislerinde kız çocuklarının ve eşlerinin dışarda çalışma eğilimleri oldukça yüksektir. Bu durum aile içi rol dağılımında gizli ve açık iki işlevi birlikte yaratmaktadır. Açık işlevi kadının çalışarak aile bütçesine katkısının olması iken, kadının aile içi etkinliğinin yükselmesi ve cinsiyete dayalı rol dağılımını güçleştirme de gizli işlevi olmaktadır.

Ailenin maddi gücünün yetersiz olması, ev dışından ücretli birine söz konusu işlerin yaptırılmasını güç duruma sokmaktadır. Dolayısıyla en azından aile reisinin "erkeğe yaraşır işlerde rol almasını" gerekli hale getirebilmektedir. Böylece ailelerde aile içinde cinsiyete dayalı işbölümünün etkinliğini sürdürdüğü ileri sürülebilir.

SONUÇ

1. Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan iki dönem halindeki göç bazı aileleri hacimce ve boyutça küçültmüştür. Bazı aileler de, yabancı bir ortamda bulunmaları nedeniyle özendirici koşullara rağmen parçalanmamışlardır. Bu yönüyle yerli ailelerden ayrılmaktadırlar.

2. Göçün aile üzerinde yarattığı bu yapısal değişme ailenin kuruluşunda etkili olmamıştır. Çoğunlukla aileler göç öncesi kuruldukları için ailenin kuruluşu öncel topluluk ilişkilerine göre olmuştur. Zor yaşam koşulları ve emek yoğun geleneksel üretim gereği,

başlangıçta hemen hemen bütün ailelerde geniş aileye katılım işlevsel olmaktadır. Ancak Bulgaristan'da üretim aracı toprağın devletleştirilmiş olması nedeniyle, geniş aileler çok kısa bir zaman sonra parçalanmıştır. Evliliklerde görücü usulü ağırlığını korurken, 1951 grubu ailelerde daha yoğun olmak üzere, 1968-1978 göçmen grubunda (Bulgaristan'da) salt dini nikah uygulamaları görülmektedir. Bu durum yerli grupta rastlanmamışsa da geçmiş yıllarda Türkiye'de de olduğu bilinmektedir.

3. Bulgaristan ve Türkiye'de patrilocal biçimde kurulan evliliklerde, ailenin çözülmesi anlamına gelen boşanma durumu, genelde olağanüstü olarak değerlendirilmektedir. Özellikle Bulgaristan içinde daha katı kurullarla geçerli olan bu tutumun, kent ortamında da bir kaç ailenin dışındaki ailelerle, yerli ailelerin çoğunluğunda varlığını koruduğu görülmektedir. Aileleri Bulgaristan'da ve Türkiye'de tek eşli (monogomi) evlilik kurallarına da sıkı sıkıya bağlı oldukları bilinmektedir. Bu durum eskiden olmasa bile kent ortamında yerli aileler için de geçerli olmaktadır. Akriba evlilikleri dominant kültürün açıkça etkisinden dolayı, Bulgaristan ve Türkiye'de görülmemektedir. Göçmenler bu yönüyle yerli ailelerden ayrılmaktadır.

4. Göçmenlerde ve yerli ailelerde geleneksel etkileşim biçimi, aile içi otorite ve yetki dağılımında ağırlığını korumaktadır. Bulgaristan içinde 1951 göçmen ailelerin geldikleri dönemde, daha ağırlıklı olmak üzere, 1968-1978 göçmen ailelerin döneminde de bu etkileşim sürdürülmüştür. Ancak 1968-1978 göçmenleri geldikleri dönemde, dominant kültürle olan etkileşimin çeşitli nedenlere bağlı olarak gelişmesi, mülkiyetin kamulaştırılması ve toplumsallaşma süreci sonunda bireylerde yaratılan kültürel farklılıklar ve yapılan işlerin az da olsa değişmesiyle merkezi aile reisi otoritesi ve yetkisinin azaldığı görülmektedir. Bu durum göçmen ailelerin Bulgaristan içinde, (dominant kültüre göre) yine de aile reisi otoritesinin ağırlıklı olduğu gibi görece bir sonuca varmalarıyla da sonuçlanmıştır. Aynı durumun kırsal yerleşim alanlarında yerli grup aileler içinde geçerli olduğu dikkati çekmektedir.

Ailelerde geleneksel öncel topluluk ilişkilerinin oldukça etkili olarak, kent ortamında da varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Bu durum ailelerin çeşitli durumlardaki tutumlarıyla desteklenmektedir.

a- 1951 grubu göçmen ailelerin tamamı Bulgaristan'da ve Türkiye'de "bir ailede dirlik düzenin kaynağının erkeğin otoritesi olması gerekir" görüşünü paylaşmaktadır. 1968-1978 göçmen grubunda bu tutum ailelerin yarısı için geçerli olmaktadır. Yerli gruptan ailelerin bir kısmında da kentleşme sonucu "eşler arası eşit ilişkiler olması gerektiği" görüşü yavaş yavaş yaygınlaşmaktadır.

b- Ailelerin siyasal eğilimlerinin belirlenmesi, 1951 grubu ve yerli grup ailelerde daha yoğun olmak üzere, aile reisi denetiminin ağırlığı söz konusudur. Bu eğilimde de 1951 grubu ve yerli grup aileler üzerinde aile reisi denetimi artarken, 1968-1978 grubunda diğer gruplara göre daha azdır.

c- Ailelerin giyim kuşam gibi aile bireylerinin dış görünüşünü ilgilendiren konularda aile reisi otoritesinin etkinliği görülmekte ise de, 1968-1978 grubu ailelerde ilgili kimsenin kararı daha etkili olmaktadır.

d- Ailenin diğer ailelerle ve bireylerle olan ilişki sınırının tayininde, aile reisinin otoritesi 1968-1978 grubunda düşerken, aile reisi ve eşinin birlikte otoritesi yükselmektedir.

e- Bütçe kontrolde genelde aile reisi yetkisinin yüksek olduğu dikkati çekmektedir.

f- Çocuğun eğitimi, terbiyesi ve gideceği okulun seçiminde yerli grup ve 1951 grubu merkezi otorite ağırlığı söz konusu iken, 1968-1978 grubunda aile reisi ve eşinin birlikte karar otoritesi yüksektir.

g- Ailelerde cinsiyete dayalı rol dağılımı devam etmektedir. 1968-1978 göçmen grubunda daha yoğun olmak üzere erkeğin de ev işlerine yardım mahiyetindeki bu etkinliği, yerli ailelerde oldukça düşüktür.

Göçle birlikte aileler geniş aileden çekirdek aileye doğru bir dönüşüm gösteriyorsa da ya da çekirdek aile kompozisyonu varsa da bu biçimseldir. Nitekim gruplar arasında bir takım farklılıklar olsa da, geleneksel değerlerin aile içi etkileşim görev rol dağılımında geçerli olduğu görülmektedir.

REFERANS NOTLARI

- 1) Çalışma 1986 yılında İzmir İli, Bornova İlçesi, Altındağ Semtine bağlı Koşukavak Mahallesiinde yapılmıştır. 1951 göçmenlerinden 21, 1968-1978 göçmenlerinden 59 aile ile aynı yerleşim yerindeki 40 yerli aile karşılaştırmaya gidilmiştir.
- 2) PEPOE David, Sociology, New Jersey, Prentice-Hall, Englewood, Cliffs, 1974, s.17.
- 3) BROOM Leonard, Philip Seiznick, Principles of Sociology U.S.A., Copyright, Harper and Row Publishers Inc, 1974, s.34.
- 4) ARI Oğuz, Bulgaristanlı Göçmenlerin İntibakı, Ankara, Rekor Matbaası, 1960, s.101.
- 5) BROOM Leonard, Philip Seiznick, Sociology, U.S.A, Copyrights 1955. s.321.
- 6) Evlenmede nikah için başvuru durumunda, devlet yasal olarak evlenecek kişiler arasında akrabalık olup olmadığını araştırmaktadır. Akrabalara evlenme izni verilmemektedir.
- 7) BERELSEN Bernard and STEİNER Gery A (derl) BEHAVİOR Human, An Invertory of Scientific Findings op.cit. s.424, 573-547; Launice Ruvenger, The Political Role of Women, Unesco, 1955, Aktaran Özer Ozankaya; "Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür; Ankara Sevinç Matbaası, 1971, s.202.
- 8) s.203.